KETEBE

ISBN: 978-625-8904-17-8
© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 1769

Sanat

Yayın Yönetmeni
Furkan Çalışkan

Dizi Editörü
Cem İleri

Editör
Hümeyra Çalışkan

Düzelti
Betül Durdu

Kapak
Harun Tan

Mizanpaj
Nilgün Sönmez

1. BASKI

Eylül 2026
İstanbul

Ketebe Yayınları
Sertifika No. 49619
Maltepe Mahallesi Fetih Caddesi No: 6 Dk: 2 Topkapı 34010 İstanbul
Tel: 212 612 29 30
e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt
Sertifika No: 45103
Çınar Matbaacılık ve Yay. San. Tic. Ltd. Şti. İkitelli OSB Mahallesi Çevre Sosyal Tesisler Sokak Çevre Sanayi sitesi Sosyal Tesisler No: 3 İç Kapı No:1B1 Başakşehir/İstanbul

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ye aittir. İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Türk ve Yabancı Resminde İstanbul

Nurullah Berk

Hazırlayan: *Erkan Doğanay*

KETEBE

Nurullah Berk

(22 Mart 1906, İstanbul-9 Ocak 1982, İstanbul), Türk resminin modernleşme sürecinde öncü rol oynamış ressam, sanat kuramcısı ve yazardır. İstanbul'da Sanayi-i Nefise Mektebi'nde (bugünkü Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) İbrahim Çallı atölyesinde eğitim görerek akademik bir temel edindi. Genç yaşta Avrupa sanatını yakından tanıma isteğiyle Paris'e gitti; burada Académie Ranson'da çalıştı ve dönemin çağdaş sanat ortamını izleme fırsatı buldu. Özellikle kübizm ve yapısalcı anlayıştan etkilenerek, biçimi ön plana çıkaran, geometrik kurguya dayalı bir resim anlayışını benimsedi.

Türkiye'ye döndükten sonra yalnızca eser üreten bir sanatçı olmakla kalmadı, aynı zamanda sanat ortamının düşünsel dönüşümünde de aktif rol aldı. 1933 yılında d Grubu'nun kurucuları arasında yer alarak, Türk resminde akademik ve izlenimci geleneğe karşı daha çağdaş, Batı'daki gelişmelere açık bir sanat anlayışını savundu. Grup aracılığıyla düzenlenen sergiler, Türkiye'de modern sanatın tanınmasında ve tartışılmasında önemli bir işlev gördü.

Berk, sanat yaşamı boyunca figüratif temaları kübist bir düzen içinde ele aldı. Kadın figürleri, iç mekân sahneleri, gündelik yaşam kesitleri ve toplumsal konular, onun resimlerinde sıkça görülen temalardır. Zamanla yerel unsurları da kompozisyonlarına dahil ederek, Batı'dan aldığı modernist dili Anadolu ve İstanbul yaşamıyla harmanladı. Böylece hem evrensel hem yerel bir üslup geliştirmeye çalıştı.

Sanatçılığının yanı sıra akademik ve kuramsal çalışmalarıyla da etkili oldu; uzun yıllar Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğretim üyeliği yaparak birçok genç sanatçının yetişmesine katkı sağladı. Sanat tarihi ve eleştirisi üzerine yazılar kaleme aldı, Türk resminin gelişimini inceleyen kitaplar yayımladı. Bu yönüyle yalnızca uygulayıcı değil, aynı zamanda düşünce üreten bir sanat insanı olarak öne çıktı.

Yaşamının son dönemine kadar üretmeye ve yazmaya devam eden Nurullah Berk, 1982 yılında İstanbul'da hayatını kaybetti. Hem kurucusu olduğu sanat hareketleri hem de ortaya koyduğu eserler ve yazılar aracılığıyla, Türkiye'de modern resmin kurumsallaşmasında ve yerleşmesinde kalıcı bir etki bırakmıştır.

İçindekiler

Yeni Baskıya Önsöz 7
Başlarken 9
İstanbul'da Yabancı Ressamlar 13
Jean-Étienne Liotard 25
Amedeo Preziosi 29
Minyatürlerde İstanbul 41
19. Yüzyıla Doğru 47
Türkiye'de Batı Tekniği ve Manzara Ressamlığı 49
İstanbul'un "Primitif"leri 51
İstanbul'un Portrecileri 67
Halil Paşa 67
Üsküdarlı Hoca Ali Rıza 73
İstanbul'a Açılan Pencereler 79
Nazmi Ziya Güran 84
Bir İstanbul Şairi Avni Lifij 87
Hikmet Onat, Kıyılar ve Sandallar 96
Çallı İbrahim 101
Namık İsmail ve Ötekiler 106
Ruhi Arel 108
Feyhaman Duran 110
Şevket Dağ ve Camiler 113
1928-1933 Dönemleri ve İstanbul 115
İstanbul Karşısında Yeni Eğilimler 116
Turgut Zaim 116
Cemal Tollu ve Cevat Dereli 117
Fikret Muallâ'nın İstanbul'u 121
Resim Sanatı Karşısında Dünün ve Bugünün İstanbul'u 127
Bedri Rahmi Eyüboğlu 129
Ercüment Kalmık, Liman ve Kayıklar 136
Yerellik, Ulusallık ve İstanbul 139
İstanbul ve Modern Eğilimler 147

TEŞEKKÜRLER

Renan, Sinan, Esra Genim
İstanbul Resim ve Heykel Müzesi
Pera Müzesi
Suna ve İnan Kıraç Vakfı
Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi
Eyüboğlu Aile Koleksiyonu
Demsa Koleksiyonu
Merey Koleksiyonu
Lüset-Mustafa Taviloğlu Koleksiyonu
Can Has Koleksiyonu
Remzi Gür Koleksiyonu

Yeni Baskıya Önsöz

İstanbul, yüzyıllar boyunca tarihçilerin, seyyahların ve şairlerin yanı sıra ressamların da en çok ilgi gösterdiği şehirlerden biri olmuştur. Aynı şehir, farklı dönemlerde ve farklı sanatçılar tarafından her defasında yeniden görülmüş, yeniden yorumlanmış ve yeniden resmedilmiştir. Bu nedenle İstanbul'un resim tarihi, kentin değişen görünümüyle birlikte ona yönelen bakışların da tarihini anlatır.

Nurullah Berk'in 1977 yılında yayımlanan *Türk ve Yabancı Resminde İstanbul* adlı çalışması, bu bakımdan Türk sanat tarihi yazınının önemli metinlerinden biridir. Berk, kitabında yerli ve yabancı ressamların eserlerini kronolojik bir sıralamayla bir araya getirmekle kalmaz, İstanbul'un resim sanatındaki temsillerini karşılaştırmalı bir bakışla ele alır. Böylece okuru hem resimlerle hem de bu resimlerin ardındaki görme biçimleriyle buluşturur.

Berk'in İstanbul'a yaklaşımı, kenti yalnızca tarihî yapıları, Boğaz'ı ya da doğal güzellikleri üzerinden değerlendiren bir bakış değildir. Aynı şehrin farklı sanatçılar tarafından nasıl algılandığını, hangi estetik anlayışlarla yorumlandığını ve imgesinin zaman içinde ne türden değişikliklere uğradığını gösterir. Vanmour'un diplomatik gözlemleri ile Melling'in panoramaları, Liotard'ın figürleri ile Çallı'nın ve Nazmi Ziya'nın İstanbul'u arasında kurduğu ilişkiler, kitabı bir sanatçı biyografileri toplamının ötesine taşır. Berk'in yaptığı, İstanbul'un görsel hafızasını farklı bakışlar üzerinden yeniden okumaktır.

Nurullah Berk, Türk resim sanatının modernleşme sürecine yön veren sanatçılardan biri olmasının yanı sıra, bir sanat kuramcısı olarak da Türkiye'de sanat düşüncesinin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Yazılarında, sanat tarihini yalnızca eserlerin ya da sanatçıların kronolojisi olarak görmek yerine üslupların, etkilenmelerin ve estetik tercihlerin oluşturduğu canlı bir düşünce alanı olarak ele alır. Açık ve öğretici anlatımı sayesinde sanat tarihini daha geniş okur kitleleri için anlaşılabilir hale getirmeyi başarmıştır. *Türk ve Yabancı Resminde İstanbul* da bu yaklaşımın en güçlü örneklerinden biridir.

Bu yeni baskıda Nurullah Berk'in özgün metni korunmuş; yalnızca okuma akışını güçlendirmeye yönelik sınırlı editoryal düzenlemeler yapılmıştır. İlk baskıda yer almayan görseller ve yeni görsel malzeme eklenerek, Berk'in metninde işaret ettiği sanatçılar ve eserler daha kapsamlı bir bütünlük içinde sunulmuştur. Bu önemli çalışmayı yeniden yayımlamaktaki temel amacımız; sanatseverlerin, İstanbul'un resim tarihini daha zengin bir görsel bağlam içinde takip edebilmesine katkı sağlamaktır.

Bugün, hızla dönüşmeye devam eden İstanbul'a yeniden bakarken, geçmiş sanatçıların şehre yönelttikleri bakışlar daha da anlam kazanıyor; çünkü bu eser, yalnızca İstanbul'un geçmişte nasıl göründüğünü değil, nasıl görüldüğünü de anlatmaktadır. Aradan geçen yarım yüzyıla rağmen *Türk ve Yabancı Resminde İstanbul*, kentin görsel hafızasını anlamak isteyen okurlar için temel başvuru kaynaklarından biri olmayı sürdürmektedir. Dileğimiz, Nurullah Berk'in bu değerli çalışmasının yeni kuşaklar tarafından yeniden keşfedilmesi ve İstanbul'a bakmanın yeni yollarını arayan herkese ilham vermesidir.

Erkan Doğanay
Kuzguncuk, Şubat 2026

Başlarken

Türk ve yabancı resminde İstanbul'u ele alan ilk deneme olduğunu sandığım bu kitapla tüm sorunları aydınlatabileceğimi sanmıyorum. Konu geniş, ayrıntılı, çok daha derinlere inen incelemeler, araştırmalar gerektiren bir önemde. Hem sanat tarihimiz hem sosyal ve kültürel gelişmelerimiz bakımından. Böyle olmakla beraber, konunun genişçe bir taslağı olmaktan başka bir iddiası olmayan bu çalışmayla, bugüne kadar az değinilmiş bir alanın hiç değilse kapısı aralanmış oldu.

İstanbul, 18. yüzyıl sonlarına, belki de 20. yüzyıla kadar birçok yabancı ressamın ilgisini çekmişti. İstanbul bir sanat şehriydi, yalnız barındırdığı anıtlarıyla değil, doğası ve hele genel görüntüleriyle. Bu görüntüler onu Roma, Venedik, Amsterdam gibi tarihî şehirlerle bir sırada, hatta "pitoresk" bakımdan üstün tutuyordu.

Ne vardı ki, resim sanatının büyük ustalarını yetiştirmiş olan memleketlerden İstanbul'a gelen sanatçıların çoğu, sanat tarihinin "küçük usta" olarak nitelendirdiği kişilerdi. Meydana getirdikleri yüzlerce yapıtı bugün, ancak özel koleksiyonlarda ya da müze arşivlerinde görmek mümkündür. Belge olmak bakımından tarih araştırmacıları için çok önemli olan tablo, gravür ve desenler, Batılı eleştirmenlere göre dünya müzelerinin koleksiyonları arasında yer alıp ölümsüzleştirilecek değerde değildiler.

Böyle olmakla beraber, İstanbul şehrinin resim sanatı yoluyla canlandırılmasını konu alan bu kitapta, bu yolda öncü

saymamız gereken yabancı sanatçıların kişiliklerini ve yapıtlarını gözden geçirmekle onlara olan borcumuzu hatırlamış olacağız. Batı resim sanatında İstanbul tutkusunun 18. yüzyıl boyunca, 1700'lerden 1800'lere kadar sürdüğünü görüyoruz. Özellikle Fransa, İtalya ve Hollanda'dan gelen ressamlar, Osmanlı İmparatorluğu'nda beliren sosyal ve siyasal değişikliklerden cesaret almışlardı. Cesaret diyoruz; çünkü daha önceki dönemlerde, dünyayı titreten Türkiye'ye gelmek çok tehlikeli bir macera olarak bilinirdi. Gerçi, başta Fatih'in portresini yapmak için gelen Gentile Bellini olmak üzere değişik dönemlerde, yakından uzaktan Türkiye'yle ilgilenen ressamlar olmuştu, ama bunların yapıtlarında İstanbul değil, önemli kişilerin çoğu kez "hayali" resimleri ile Osmanlı tarihinden kompozisyonlar görülüyordu.

İstanbul'un, görüntü ve yaşantılarını yabancı ressamlara açması III. Ahmed ve I. Mahmud dönemlerine rastlar, Fransa'ya elçi giden Yirmisekiz Mehmed Çelebi Efendi ile oğlu Mehmed Said, Osmanlı sarayına Batı'daki yaşamla ilgili bilgi verdikçe iki yanlı bir sonuç doğmuş oldu: Osmanlı sarayında Batı'ya, Batı'da da Türkiye ve İstanbul'a karşı ilgi ve yakınlaşma istekleri, "Turquerie" modası yaygınlaşıyordu Fransa'da. Yirmisekiz Mehmed Çelebi Efendi'yle yanındaki Osmanlı soylularının zenginliği, göz kamaştırıcı giysileri Fransız modacılarını etkilemişti. Paris sosyetesinin güzel kadınları şalvar, kuşak, başörtü gibi Türk giysilerini benimserken; Türk modası romanlara, şiirlere, piyeslere, müzikli opera ve oyunlara, hatta Batı klasik müziğinin kimi temalarına kadar yayılıyordu. Türkler artık "barbar" değil, aksine sevimli, cana yakın, cömert kişilerdi.

Watteau, Greuze, Fragonard gibi ünlü ressamlar "fantezist" bir Türkiye'yi ve tiplerini konu alırken, küçük ustalar uzun ve yorucu İstanbul yolculuğuna katlanarak Türkiye'yi ve içinde yaşayanları yakından görmeye geliyorlardı.

18. yüzyıl sonlarına kadar görünüm özelliklerini kaybetmemiş olan İstanbul, uzun tarihinde ilk kez, yabancı ressamların fırçasıyla, tabloya, gravür ve desene geçmiş oluyordu. 15. yüzyıldan beri İslam sanatı çerçevesi içinde nice güzel yapıtlar vermiş olan minyatür sanatçılarının, örneklerini gördükleri Batı resim tekniğinden etkilenmemeleri, son temsilcileri olan Levnî ve Abdullah Buhari'de bile geleneksel tekniklerinden şaşmamaları Türk sanatının eski formüllerine bağlılığını gösterir. Yenilenmede, yeni kanlarla beslenerek eski teknikleri çağa uygun kalıplara dökmede gösterdiği güçsüzlük, geleneksel resim sanatımızı birden bire sönüp yeniden dirilmek için yarım yüzyılı aşan bir dönüm boyunca duraklamak zorunda bırakmıştı.